BALTIJAS HARMONIJA · PROJEKTA KOPSAVILKUMS · LIETUVA · LATVIJA · IGAUNIJA

Baltijas Harmonija: kopā veidojam līdztiesīgu un no vardarbības brīvu skolas vidi

Kopīgs Baltijas valstu projekts, kas palīdz izglītības kopienām atpazīt ar dzimumu saistītu vardarbību, reaģēt uz to un to novērst, kā arī mazināt dzimumu stereotipus, kas ir tās pamatā.

Pētniecība | Profesionālā pilnveide | Skolu sadarbības tīkls | Metodiskie materiāli | Vecāki | Politikas ietekmēšana

1 Konteksts un vispārējie mērķi

Baltijas valstu rādītāji Dzimumu līdztiesības indeksā ir pastāvīgi un būtiski zemāki par ES vidējo, un ievērojamu daļu nevienlīdzības veido ar dzimumu saistīta vardarbība.

LIETUVA	LATVIJA	IGAUNIJA
64,1/100	**61,5**/100	**60,2**/100
17. vieta ES	19. vieta ES	22. vieta ES

- **Lietuva:** katra trešā sieviete piedzīvo kādu vardarbības veidu, un dzimumu stereotipi saglabājas visās paaudzēs (Limantė, Tereškinas un Vaičiūnienė, 2024).
- **Latvija:** saskaņā ar 2022. gada datiem fizisku vai seksuālu vardarbību piedzīvojuši 25,1% sieviešu un 19,5% vīriešu vecumā no 18 līdz 74 gadiem, galvenokārt no vīriešu puses; 30% sieviešu piedzīvojuši vardarbību no partnera.
- **Igaunija:** 2024. gadā saskaņā ar Igaunijas Statistikas datiem 41% sieviešu bija piedzīvojušas vardarbību no partnera, vēl biežāk jaunas sievietes vecumā no 18 līdz 29 gadiem.

Mantojums, kas joprojām ietekmē attieksmi

Padomju okupācijas laikā visās trijās valstīs ar dzimumu saistītu vardarbību mazināja līdz "konfliktam" un privātai lietai. Šis mantojums kopā ar noturīgiem dzimumu stereotipiem, aizspriedumiem un upura vainošanu joprojām kavē centienus apturēt vardarbību pret sievietēm.

Pēc iestāšanās ES Baltijas valstis panāca būtisku progresu, iekļaujot ar dzimumu saistītu vardarbību politiskajā un daļēji arī tiesiskajā darba kārtībā. Tomēr joprojām trūkst efektīvas prevencijas, kas mainītu sabiedrības attieksmi pret stereotipiskām dzimumu lomām, pienākumiem un normām.

Skola – centrā

Izglītības videi ir būtiska loma dzimumu stereotipu un aizspriedumu izplatībā, īpaši attiecībā uz vīrišķības priekšstatiem, normām, attieksmēm un uzvedību, kas palīdz attaisnot ar dzimumu saistītu vardarbību.

Vienlaikus skolas ir kļuvušas par jutīgu ideoloģisku cīņu lauku. Pretestība tā dēvētajai "dzimtes ideoloģijai" reģionā ir mobilizējusi daudzus sabiedrības locekļus, arī pedagogus un vecākus, kas cenšas pasargāt skolu kopienas no jebkādām kritiskām pārdomām par dzimumu un dzimumu lomām.

Lietuvā 2023. gadā skolās ieviestā programma “Dzīves prasmes” zināmā mērā rosina pārdomāt dzimumu stereotipus kā kaitīgu prakšu avotu, taču to nodēvēja par “dzimtes ideoloģiju”, un tā saskārās ar masveida pretestību. Tas ir radījis baiļu kultūru pedagogu un vecāku vidū. Latvijas skolās pašlaik nav nekādas seksuālās izglītības, kas ietvertu pārdomas par kaitīgiem dzimumu stereotipiem vai veselīgu alternatīvu veicināšanu. Igaunijā kopš 2019. gada vēlēšanām populārāki kļuvuši naratīvi pret “dzimtes ideoloģiju”.

Tiesiskais regulējums

Visas trīs Baltijas valstis ir parakstījušas Eiropas Padomes Stambulas konvenciju, tomēr tās sabiedriskā pieņemšana un īstenošana joprojām ir izaicinājums. Igaunija un Latvija to ir ratificējušas, Lietuva – nē. Nevienā no valstīm vēl nav tiesiskā regulējuma, kas aptvertu visu ar dzimumu saistītas vardarbības veidu novēršanu. Latvijā trūkst atsevišķa likuma par ar dzimumu saistītu vardarbību un vardarbību ģimenē, savukārt Lietuvas tiesību sistēmā ar dzimumu saistīta vardarbība vispār netiek atzīta (Vizgunova un Graudiņa, 2020; Khoma un Kozma, 2021).

Ko projekts paredz

Projekts par galveno ar dzimumu saistītas vardarbības prevencijas balstu uzskata izglītības vidi. Tas apvieno Lietuvas, Latvijas un Igaunijas akadēmiskās, nevalstiskās un valsts organizācijas, lai īstenotu plašas, integrētas darbības. Projekta mērķis ir stiprināt skolu kopienu spēju atpazīt ar dzimumu saistītu vardarbību un tās pamatā esošos stereotipus, reaģēt uz tiem un tos novērst, kā arī kopīgi visās Baltijas valstīs aizstāvēt labāku prevenciju gan izglītības sistēmā, gan nacionālajos tiesību aktos.

2 Paveiktais darbs un galvenās aktivitātes

Projekts novērš trūkumus izpratnē, apmācībā un politikā, kas skar ar dzimumu saistītu vardarbību izglītības vidē. Pētniecība, visaptveroša apmācība un interešu aizstāvība palīdz, lai pedagogi būtu labi sagatavoti, skolu tīkli – atbalstoši un politika atbalstītu prevenciju un rīcību.

Pārmaiņas, ko projekts vēlas panākt

1
Attieksmes maiņa un lielāka uzmanība skolās, lai ar dzimumu saistītā vardarbība tiktu laikus pamanīta, aktīvi novērsta un risināta.

2
Visaptverošas, pierādījumos balstītas apmācību programmas, kas var kalpot par paraugu citiem reģioniem.

3
Likumdošanas izmaiņas, kas rada stabilu pamatu ilgstošai ar dzimumu saistītas vardarbības prevencijai un rīcībai.

4
Interešu aizstāvība ārpus skolām, lai mainītu sabiedrības stereotipus un ar dzimumu saistītas vardarbības pamatcēloņus.

Galvenās aktivitātes

IZPĒTE UN IZPRATNE

1. Apzināt pedagogu un citu skolas kopienas locekļu prakses, šķēršļus, zināšanu trūkumus un pieejamos un trūkstošos resursus darbā ar dzimumu stereotipiem un ar dzimumu saistītu vardarbību Baltijas valstīs.

13. Noskaidrot iemeslus, kas kavē pedagogus iekļaut ar dzimumu saistītas vardarbības prevencijas tēmas mācību stundās.

15. Apzināt ES skolās jau izmantotos rīkus un apkopot pieejamu rīkkopu ar resursiem, datiem un labo praksi, kas pielāgota Baltijas kontekstam.

SKOLAS UN PEDAGOGI

2. Izmantot līdzdalības pieeju, aktīvi iesaistot pedagogus visās projekta aktivitātēs.

3. Izveidot skolu sadarbības tīklu, kas palīdz skolu kopienām reaģēt uz ar dzimumu saistītu vardarbību.

4. Izstrādāt pedagogu un atbalsta personāla profesionālās pilnveides programmu par ar dzimumu saistītas vardarbības prevenciju.
5. Izstrādāt metodiskos materiālus, rokasgrāmatas un rīkkopas pedagogiem un skolu darbiniekiem.
6. Izveidot e-mācību platformu ar rīkiem un resursiem katras valsts nacionālajā izglītības portālā.
14. Kopā ar skolu kopienām atrast efektīvākos veidus, kā mudināt pedagogus iekļaut ar dzimumu saistītas vardarbības prevenciju ikdienas darbā un mācību materiālos.

VECĀKI UN SABIEDRĪBA

7. Iesaistīt vecākus ar dzimumu saistītas vardarbības prevencijā skolā, lai viņi spētu reaģēt, novērst un atbalstīt bērnus, ja šādi gadījumi notiek.
12. Veicināt izpratni par ar dzimumu saistītu vardarbību, tās cēloņiem un plašāku ietekmi uz sabiedrību, lai sekmētu efektīvu prevenciju un rīcību.

POLITIKA UN BALTIJAS SADARBĪBA

8. Īstenot interešu aizstāvības kampaņu strukturālām pārmaiņām triju Baltijas valstu tiesību sistēmās.
9. Sagatavot un prezentēt politikas īsziņojumus likumu grozījumu atbalstam.
10. Dalīties ar labo praksi un izaicinājumiem starp Baltijas valstīm un saskaņot interešu aizstāvības mērķus.
11. Parakstīt valstu sadarbības memorandu par ar dzimumu saistītu vardarbību.

3 Sagaidāmie rezultāti un ietekme

Projekts ir veidots tā, lai sniegtu tūlītējus praktiskus rezultātus skolām un vienlaikus veicinātu ilgtermiņa, sistēmiskas pārmaiņas tajā, kā Baltijas reģionā tiek risināti dzimumu stereotipi un ar dzimumu saistīta vardarbība.

Īsterminā
1 gada laikā

Izpratne
Pedagogi, politikas veidotāji, vecāki un bērni labāk apzinās ar dzimumu saistītas vardarbības un dzimumu stereotipu izplatību un ietekmi skolās, balstoties uz pirmajiem pētījuma rezultātiem.

Pirmās apmācības
Pamata mācību materiāli un pirmās apmācības pedagogiem un citām iesaistītajām pusēm.

Skolu sadarbības tīkls
Skolu sadarbības tīkls, kas apņēmies novērst ar dzimumu saistītu vardarbību, ar pirmajām sadarbības un atbalsta struktūrām.

Vidējā terminā
2–3 gadi

Stiprākas prasmes
Pedagogi un atbalsta personāls prot atpazīt ar dzimumu saistītu vardarbību un iejaukties.

Pārmaiņas skolas kultūrā
Vairāk gadījumu tiek ziņots un risināts, un skolas vidē tiek atražots mazāk dzimumu stereotipu.

Ietekme uz politiku
Politikas īsziņojumi un tikšanās ar lēmumu pieņēmējiem rosina likumu grozījumus.

Ilgterminā
Vairāk nekā 3 gadi

Noturīgas sistēmiskas pārmaiņas
Skolās ieviesta politika un prakse, kas efektīvi novērš ar dzimumu saistītu vardarbību un palīdz to risināt.

Drošākas skolas
Iekļaujoša, atbalstoša skolas vide ar skaidriem prevencijas pasākumiem, ziņošanas un izmeklēšanas kārtību un skaidriem norādījumiem skolēniem, ko darīt, ja viņi piedzīvo ar dzimumu saistītu vardarbību.

Stiprāki likumi
Ilgtermiņa uzlabojumi nacionālajā regulējumā ar dzimumu saistītas vardarbības prevencijai un rīcībai.

Izmantotie avoti: Limantė, Tereškinas un Vaičiūnienė (2024); Igaunijas Statistika (2024); Vizgunova un Graudiņa (2020); Khoma un Kozma (2021); Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts, Dzimumu līdztiesības indekss.